

Het 30-jarig bestaan van den Geldersch-Overijsselschen bond van Coöperatieve Zuivelfabrieken op 11 Mei 1926

(Geschiedkundig overzicht van den heer Ir. R. C. Jonkman, Secretaris van den G.O.Z.)

De dag van heden, waarop wij bij elkaar zijn gekomen, om het 30-jarig bestaan van onzen Zuivelbond te vieren, doet ons, als vanzelf, een terugblik werpen op de periode die achter ons ligt.

Dertig jaren is voor een organisatie nog niet zoon heel lange tijd. Maar merkwaardig is de groei die in die periode de zuivelcoöperatie heeft vertoond. Groot was de omwenteling, die de invoering van de fabriekmatige zuivelbereiding veroorzaakte en in belangrijke mate heeft zij er toe kunnen bijdragen om de bestaansvoorwaarden voor den boer te verbeteren.

Maar dat de fabriekmatige coöperatieve zuivelbereiding dit heeft kunnen doen is voor een belangrijk gedeelte te danken aan het feit, dat de na 1891 in onze provinciën in steeds grooter aantal opgerichte coöperatieve fabrieken reeds spoedig bij elkaar steun zijn gaan zoeken, en zich in één organisatie hebben verenigd.

Het is - laat ik dit tot Uw geruststelling zeggen - niet mijn bedoeling om een volledige historische schets te leveren over de jaren vanaf de oprichting van den Bond tot heden. Maar enkele feiten, enkele grepen uit de geschiedenis mogen hier wel naar voren gebracht worden. Zij zullen ons den weg, langs welken onze organisatie zich heeft ontwikkeld, beter doen begrijpen.

Een terugblik, vooral over de eerste jaren, zal ons voor oogen brengen de vele moeilijkheden, die de pioniers op het gebied van de zuivelorganisatie te overwinnen hadden, moeilijkheden, die zij, niettegenstaande zij uit den aard der zaak nog niet beschikten over ondervinding op het gebied dat zij gingen betreden, met de zeer geringe middelen waarover zij destijds beschikten, ook werkelijk te boven zijn gekomen, al was het soms ook op het randje af.

Het initiatief tot de oprichting van den Bond is uitgegaan van den heer Bieleman, destijds Voorzitter van Vorden. De door hem bijeengeroepen vergadering van vertegenwoordigers van coöp. zuivelfabrieken, die op 6. Juni 1896 aan het station te Zutphen werd gehouden, bleek, nadat hij zijn gedachten over het doel van de op te richten vereeniging had uiteen gezet, volkomen met

hem in te stemmen, zoodat in dezelfde vergadering de oprichting van den Geldersch-Overijsselschen Bond v. Coöp. Zuivel fabrieken een feit werd. De oprichtingsdatum van den Bond is dus 6 Juni 1896. Van de 16 fabrieken die op deze eerste vergadering vertegenwoordigd waren, traden er onmiddellijk 13 als lid toe. Het waren Almen, Azewijn, Beltrum, Denekamp, Didam, Eefde, Haaksbergen. Nunspeet, Oene, Rossum, Tubbergen, Vorden en Zevenaar. Kort en krachtig later werd ook Aalten lid; nog iets later volgden Lonneker en Vriezenveen.

In het programma voor de werkzaamheden zooals Bieleman dat op de eerste vergadering ontwikkelde, spiegelen zich duidelijk af de factoren, welke destijds den stoot gaven tot het ontstaan van de zuivelcoöperatie.

Het hoofddoel zou, zooals de notulen van die eerste vergadering het kort en krachtig uitdrukken, zijn: door alle mogelijke middelen de Nederlandsche boter haar ouden naam te doen hernemen.

Dit doel zou, naar men meende, te bereiken zijn:

- 1 door het geven van waarborgen voor de zuiverheid van het product en
- 2 het verbeteren van de kwaliteit, welke beide punten dus al direct bovenaan op het werkprogramma werden geplaatst.

Verder zou tot het doel van de nieuwe vereeniging behooren: het bevorderen van den afzet van het product, het gezamenlijk aankopen van hulpstoffen en nog enkele punten van minder belang.

De naam Hollandsche boter was in den tijd, dat de Bond werd opgericht, geen eere naam meer. Vervalsching had, wij weten het allen, de reputatie van het Hollandsche product naar beneden geholpen, en nog afgezien daarvan, was ook de kwaliteit niet van dien aard, dat zij met de Deensche kon concurreren. Daarom dus kwamen de zoeven genoemde punten - waarborgen gevende voor onvervalscht producten verbetering van de kwaliteit - bovenaan in het doel te staan.

Het getuigt zeker van den juisten blik van Bieleman, dat hij bij de oprichting van den Bond reeds duidelijk inzag dat de organisatie van de zuivelcoöperatie in de provinciale Bonden niet haar eindpunt zou moeten vinden doch dat men nog een stap verder zou moeten gaan.

In de oprichtingsvergadering werd tevens nadrukkelijk vastgesteld, dat het doel zou moeten zijn, om in vereeniging met de bestaande Bonden te komen tot één Nederlandschen Bond. Die bestaande Bonden, dat waren er op dat oogenblik twee, nl. de Z. N. Z. en de Vereeniging waaruit in Friesland een jaar later de Friesche Bond is voortgekomen.

Als Zuivelbond in den vorm zooals we die nu kennen, is de G. O. Z. dus op één na de oudste. De lijn welke gevolgd zou moeten worden, was dus bij de oprichting duidelijk uitgestippeld, en in eigen huishouding werd de zaak zuiver gesteld, doordat reeds direct werd bepaald dat de zuivelbond zou zijn uitsluitend een vereeniging van coöperatieve fabrieken. Speculatieve fabrieken zouden niet kunnen toetreden. Evenmin zouden personen lid kunnen zijn.

Zoo ging dus de zuivelbond, onder leiding van den Voorzitter Bieleman, aan 't werk. Als Secretaris trad op de heer Kronenburg, te Eefde.

Begonnen werd met het deponeren van een eigen handelsmerk en men ging zich dat eerste jaar reeds direct in Engeland en Frankrijk oriënteeren voor den rechtstreekschen afzet van het product.

Ten einde voor de boter, verpakt in vaten met het Bondsmerk G. O. Z., een garantie van zuiverheid te kunnen geven werd een contróle-commissie ingesteld. Deze had opdracht regelmatig alle fabrieken te bezoeken. Zij had het recht monsters te nemen en deze aan de Landbouwproefstations te laten onderzoeken. Het spreekt wel vanzelve, dat bij de toenmalige verhoudingen in den boterhandel, en den slechten naam welken de Nederlandsche boter in het algemeen in het buitenland had, een dergelijke eenvoudige maatregel op verre na niet voldoende zou blijken te zijn om het doel te bereiken. Men had op dat oogenblik echter nog geen beter middel en moest roeien met de riemen die men had. Veel effect is er niet uit voortgekomen, maar desniettemin kunnen we deze poging beschouwen als een, zij het ook een zeer bescheiden, voorlooper van de botercontróle.

Blijkbaar heeft men van de zijde van den Bond direct wel reeds gevoeld, dat de ingevoerde maatregel niet voldoende zou zijn. Heel kort na de oprichting werd reeds een adres tot de Regeering gericht, waarin werd aangedrongen op verschijning van de boterwet. Het voorstel,

dat dienaangaande werd ingediend, ging naar de meening van den Minister echter veel te ver, en vond dus geen gunstig onthaal. De Bond liet het er echter niet bij zitten. Een half jaar later werd er, nadat de Voorzitter in een algemeene vergadering een uiteenzetting had gegeven van de leemte die de Boterwet vertoonde, nogmaals een adres tot Minister en Tweede Kamer gericht. Ook werd toen reeds - dat was dus in 1896 - gewezen op de wenschelijkheid van de instelling van een Rijksmerk.

Vooraf ter wille van den afzet van het product werd de Bond in 1897 lid van den Ned. Coöp. Bond. Van de tusschenkomst van deze vereeniging had men nogal eenige verwachting t.o.v. den

Bondsgebouw IJsselkade 7, Zutphen.

afzet naar Engeland en Frankrijk en de eerste paar jaren is hier vrij veel gebruik van gemaakt. Ook in het buitenland werd via den Ned. Coöp. Bond boter geplaatst. Verder begon men toen reeds spoedig met den gezamenlijken aankoop van steenkool. Zoo eindigde het eerste dienstjaar.

De Bond was nog klein; de 16 fabrieken hadden een gezamenlijken melkaanvoer van $17\frac{1}{4}$ miljoen K.G. d.i. dus per fabriek gemiddeld iets meer dan 1 miljoen Kg. De totale contributie bedroeg f 258.-, waarvan aan het einde van het jaar nog f 39.- in kas bleek te zijn. Het Bestuur kon dus in velerlei opzicht op dit eerste jaar met tevredenheid terugzien.

De levering via de Handelskamer, aanvankelijk met zooveel animo begonnen, bleek op den duur hoe langer hoe minder aan de verwachting te voldoen. Telkenmale moesten de Engelsche agenten van de Handelskamer in Algemeene- en Bestuursvergaderingen verschijnen, maar de klachten werden steeds grooter in aantal.

In 1899 richtte de Bond een mijn te Zutphen op. De leveringen aan de Handelskamer bleven aanvankelijk nog doorloopen, maar zijn toen betrekkelijk spoedig stopgezet. Ook met de mijn was de Bond niet gelukkig. In het jaar van de oprichting zelf kwam de mijnagent telkenmale al met klachten dat de mijn te weinig boter kreeg. Op ander terrein kon echter meer opbouwend werk gedaan worden. De Zuivelconsulent voor Gelderland, de heer H. B. Hylkema, behandelde in de algemeene vergaderingen van den Bond eenige belangrijke punten. Een daarvan had tot onderwerp: het nut van boterkeuringen.

De inleider kon het genoeg smaken, dat hij zijn gehoor reeds direct kon overtuigen van de waarde welke een geregeld onderzoek van de boter op hare waardegevende eigenschappen, bij de pogingen tot verbetering van de kwaliteit zou kunnen hebben. Men begon ook hier in 't klein. Er werden aanvankelijk slechts enkele keuringen per jaar gehouden. Geleidelijk heeft dit onderdeel van de werkzaamheden van den Bond zich evenwel ontwikkeld. In 1903 werd besloten de keuringen maandelijks te houden.

Sedert 1907 sturen de fabrieken het potje iedere week naar Zutphen en doen onze Bonds-fijnproevers hun best om het resultaat van de pogingen van directeur en personeel om van de hun ter verwerking gegeven melk een product te maken, dat waardig is onzen naam op te houden, in een schaal van 1-100 uit te drukken. De belangstelling die er steeds voor den uitslag van de keuring bestaat, en ook de critiek, waaraan het niet altijd heeft ontbroken, toont aan, dat we hier te doen hebben met een van de belangrijkste takken van Bonds-bemoeiing, en een diploma van den Bond geldt tot op dit oogenblik nog steeds als een zeer geliefde kantoorsiersing.

Uit de moeilijkheid dat in 1899 de inkomsten van den Bond er niet op berekend waren om de boterkeuringen te bekostigen, redde men zich op een zeer eenvoudige wijze nl. door de boter, die werd ingezonden, te gelde te maken. Later is dat natuurlijk veranderd.

Eenige versterking van de financiën trachtte men bovendien te vinden in den aankoop van hulpstoffen. Behalve steenkool begon men dat jaar, d.i. dus in 1899, ook andere hulpstoffen gezamenlijk aan te koopen, d.w.z. men hield daarvoor aanbestedingen, en de daarbij bedongen provisie was voor den Bond. De afd. Aankoop van den Bond dateert dus van het jaar 1899.

De omzet was toen nog zeer gering, immers de provisie over dat geheele jaar was nog geen f 30.-. Stelle men daarnaast dat in 1925 de omzet van het depôt Arnhem van den G. O. Z. bijna f 480.000 was, dan blijkt, hoewel we ook hier nog niet zijn waar wij wezen moeten, dat ook deze tak van bemoeiing heeft getoond goede levensvatbaarheid te bezitten.

Een ander punt dat niet zoozeer de financiën van den Bond, als die der fabrieken raakte, begon in 1899 eveneens de aandacht te vragen. De strijd tegen de aanslagen van de fabrieken in de bedrijfsbelasting is toen ingezet en we weten allen, dat in den loop der jaren de zuivelorganisatie den fiscus nog herhaalde keeren tegenstand heeft moeten bieden. Ook later onder de inkomstenbelasting en de dividend- en tantiëmebelasting bleek er nogal eens verschil van meening te bestaan en heeft de organisatie het vele keeren voor hare aangesloten fabrieken moeten opnemen.

Het jaar 1900 bracht als belangrijkste gebeurtenis de oprichting van den F. N. Z. Dat wij dit feit, in een overzicht dat speciaal gewijd is aan de geschiedenis van onzen Bond, mogen memoreeren, vindt zijn oorzaak hierin, dat het initiatief tot de oprichting van den F. N. Z. is uitgegaan van den Voorzitter die tevens de oprichter was van onzen Bond, den heer Bieleman. Hij verwezenlijkte hiermede dus het plan, dat blijkens zijn openingsrede in 1896 reeds toen bij hem voorzat.

In Mei 1898 had de Voorzitter reeds aan de algemeene vergadering mededeeling gedaan dat de Z. N. Z. bericht had gezonden geheel met den Voorzitter van den G. O. Z. in te stemmen, terwijl de Friesche Bond onder eenig voorbehoud bereid was mee te werken. Het duurde echter door verschillende omstandigheden tot 1900 eer de oprichting van den F. N. Z. een feit werd. Het had eenigen tijd allen schijn alsof de G. O. Z. van deze versterking van de zuivelorganisatie niet meer zou kunnen profiteren. De mijn bleek dat jaar n.l. een tekort te hebben van f 1647.- en dit bedrag was, in vergelijking met de totale jaarlijksche inkomsten van den Bond, van zoodanigen aard, dat velen er aan twijfelden of de Bond wel zou kunnen blijven bestaan. Gelukkig heeft men toen de handen krachtig in elkaar geslagen en is daardoor ontbinding voorkomen.

Het daarop volgende jaar, in 1901, vertrok de heer Bieleman wegens zijn benoeming tot „Boterinspecteur“, zooals het toen genoemd werd; zijn plaats werd als Voorzitter ingenomen door den heer C. de Lange, Vriezenveen.

Het contact met den heer Bieleman was hiermede niet verbroken. Nog herhaalde keeren kwam hij in de algemeene vergaderingen belangrijke punten bespreken. Zoo bepleitte hij in onzen Bond in 1902 de noodzakelijkheid van de oprichting van een botercontrôlestation. Verschil van opvatting in den Bond of het op te richten station een door de fabrieken in het leven geroepen organisatie dan wel of het geheel een Rijksinstelling zou moeten zijn, was aanvankelijk oorzaak, dat de uitvoering van de aanhangige plannen, welke in eerste instantie uitgingen van de G. O. M. v. L., stagnatie ondervond. Maar reeds spoedig had zich in deze een vaste meening gevormd, en heeft de Bond zijn volle instemming met de voorstellen van de G. O. M. v. L. kunnen betuigen en voor zoover in zijn vermogen lag, medewerking verleend.

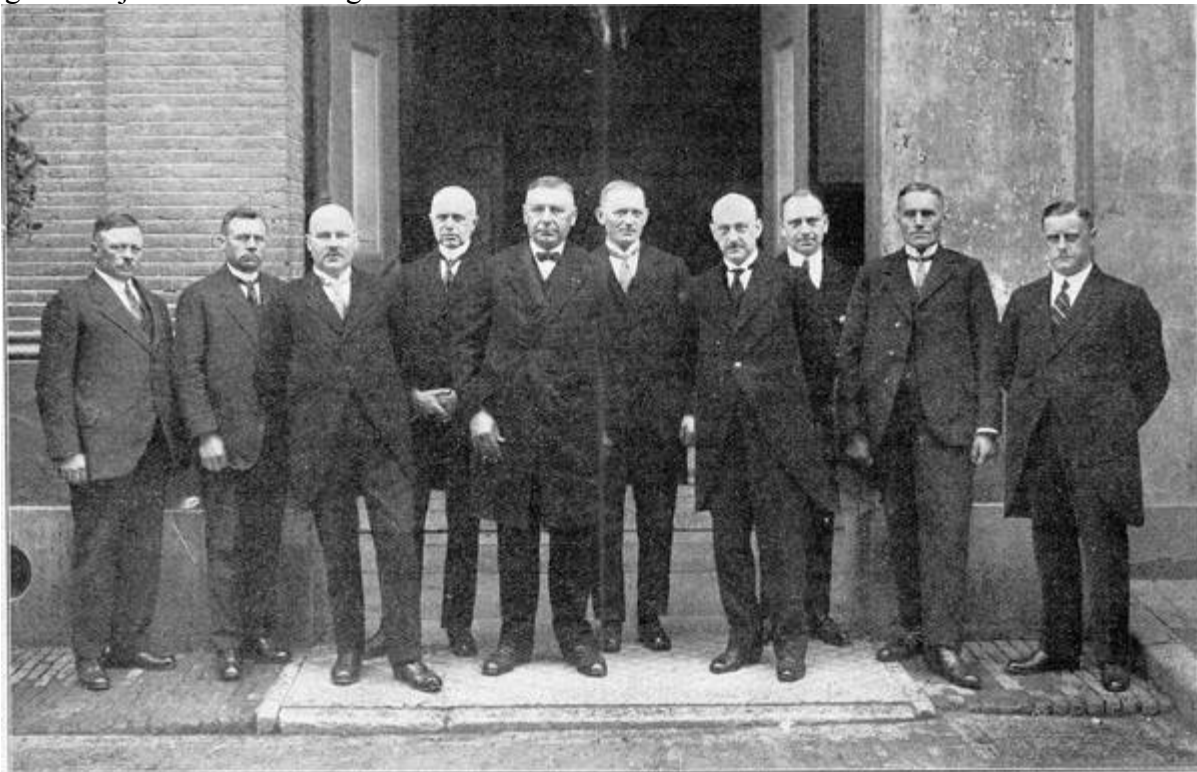
De verhouding tot den F. N. Z. was in den beginne vrij goed maar reeds spoedig bleek men den F. N. Z. in zijn snelle ontwikkeling niet geheel te kunnen volgen. De groote uitbreiding welke de F. N. Z. reeds in de eerste jaren na zijn oprichting aan zijn werkzaamheden gaf, bracht mee een verhooging van de uitgaven. De G. O. Z., die van zeer geringe middelen moest leven, en alles zeer bescheiden moest aanpakken, zag daar wel eens wat vreemd tegen aan. Te weinig contact

met den F. N. Z. leidde bovendien tot onvoldoende waardeering van de door de algemeene organisatie verrichte diensten. Dit alles gaf nog wel eens aanleiding tot eenige wrijving, langzamerhand werd dit zelfs van dien aard, dat overwogen werd om zich van den F. N. Z. los te maken.

De Secretaris van den F. N. Z., de heer Pusthuma, slaagde er evenwel in het dreigende gevaar te bezweren. Nadat hij in een algemeene vergadering een uiteenzetting had gegeven van doel en werking van den F. N. Z. bleek men weer overtuigd te zijn van de noodzakelijkheid om bij den F. N. Z. aangesloten te blijven, en werd met algemeene stemmen besloten het lidmaatschap van den F. N. Z. te handhaven.

In dezelfde vergadering - het was in October 1902 - deed zich bij de Bestuuisverkiezing een conflict voor, dat tengevolge had, dat het geheele Bestuur aftrad. De volgende vergadering werd gepreseed door den heer Pusthuma. De Bond kreeg een nieuw bestuur, waarvan de heer Zwart, Burculo, Voorzitter werd.

Bij de Statutenwijziging, die in verband met het juist genoemde conflict plaats had, werd tevens vastgelegd, dat er een Secretaris-Penningmeester zou zijn, als ambtenaar buiten het Bestuur staande. Geld voor de aanstelling was er niet. Maar aangezien de Secretaris-Penningmeester tevens administrateur van de mijn zou zijn, hoopte men, dat zijn salaris voor het grootste gedeelte uit de $\frac{3}{16}$ cent per K.G., die als provisie aan de mijn geheven werd, zou kunnen worden gevonden. Het eerste jaar gelukte dat al wonderwel. Uit de gewone middelen van den Bond moest er f 16.- bij en daarvoor had de Bond dus toen zijn Secretaris. De heer Kronenburg, die tot dien tijd het Secretariaat van den Bond met groote toewijding had vervuld, trad als Secretaris af, maar is nog enkele jaren Bestuurslid gebleven.

Het Bestuur in 1926.

De boterverkoop over de mijn bleek, ook na de invoering van de botercontrôle, niet de meest gewenschte wijze van afzet te zijn. Weliswaar werd er op de mijn aangegeven welke boter wel en welke niet afkomstig was van een fabriek, staande onder contrôle, maar deze maatregel beteekende in de praktijk niet veel. Wij moeten bedenken, dat er dat jaar nog geen Rijksmerk bestond en de boter, zoowel die onder contrôle stond als de andere, kwam voor een belangrijk gedeelte in handen van knoeiers.

Dit is vermoedelijk dan ook wel de reden geweest, dat de F. N. Z, zich tegen het einde van 1903 tot den Bond wendde, met de vraag of men genegen zou zijn, boter naar de mijn te Amsterdam te zenden. De F. N. Z. zou dan voor contrôle en voor reclame zorg dragen. De Bond bleek daar evenwel niet voor te gevoelen. Men wenschte de eigen mijn te behouden.

Meer en meer werd men zich evenwel bewust van de vele nadeelen die deze wijze van verkoop meebracht. Men gevoelde dat het noodzakelijk zou zijn, om aan de boter een kenmerk te geven, dat als garantie van zuiverheid zou kunnen dienen. Het handelsmerk van den Bond zou daarvoor dienst kunnen doen, mits dit niet enkel en alleen werd aangebracht op grond van scheikundig onderzoek. Uitbreiding van de scheikundige contrôle, met een contrôle van het bedrijf zou noodzakelijk zijn. De uitvoering van deze plannen werd evenwel stop gezet door het bericht, dat vermoedelijk voor de fabrieken, aangesloten bij een botercontrôle-station - en dat was op dat oogenblik de grootste helft van de fabrieken - een Rijksmerk zou worden ingesteld.

De onbevredigdheid over de wijze van boterafzet wordt duidelijk uitgedrukt in een motie voorgesteld door den Zuivelconsulent voor Overijssel, den heer Croesen, waarin de algemeene vergadering, zooals het in die motie luidt: „erkennende, dat de tegenwoordige wijze van verkoopen op botermijnen bevorderlijk is om aan de knoeiers die het grootste gevaar opleveren voor de Nederlandsche Zuivelindustrie, het koopen van onvervalschte boter gemakkelijk te maken," de wenschelijkheid uitspreekt dat het Bestuur een onderzoek zal instellen of de botermijnen kunnen worden vervangen door een andere wijze van verkoop, welke de genoemde bezwaren niet heeft. Een voorstel van het Bestuur, om in Duitschland den boterafzet ter hand te nemen, en op deze wijze dus het onvervalschte product rechtstreeks bij den buitenlandschen afnemer te brengen, was hiervan het gevolg.

Nadat gebleken was dat in Elberfeld de politie het in haar macht had om de plannen te doen mislukken, werd in Keulen een mijn opgericht. De bedoeling was, de mijn in Zutphen op te heffen, zoodra die in Duitschland het volle kwantum bleek te kunnen opnemen. Ook van deze mijn heeft de Bond niet veel plezier beleefd. Toen de prijzen bleken tegen te vallen, verminderde de medewerking van de fabrieken snel en tegenwerking van de Duitsche grossiers deed de rest. De mijn in Keulen is dan ook nog geen jaar later, dus in het begin van 1906, een weinig roemrijken dood gestorven. Voordat het zoover was had de mijn in Zutphen den Bond een leelijke strop bezorgd. De Graafschapsche Bank ging failliet en de Bond was in dit faillissement betrokken, doordat de betalingen van de mijn over deze Bank liepen.

Een moeilijke tijd was hiervan het gevolg. „Bezuiniging" werd de leuze. De F. N. Z. die haar zomervergadering, naar toen geldend gebruik, binnen het gebied van onzen Bond zou houden, werd zelfs bericht, dat de Bond zijn gastheerplichten niet zou kunnen vervullen en werd beleefd maar dringend verzocht, de eer maar aan een anderen Bond te gunnen. De boterkeuringen ontkwamen

nog ternauwernood, dank zij het pleidooi van den Zuivelconsulent voor Gelderland, den heer Van der Burg, aan het gevaar om aan de bezuiniging te worden opgeofferd.

Wij hebben in de botercontrôle, zoo sprak volgens de notulen van die vergadering destijds de Zuivelconsulent, nu het middel om onzen naam er weer boven op te brengen, de boterkeuringen kunnen ons van grooten dienst zijn bij het verbeteren van de kwaliteit. Zij die in den prijs de maatstaf zien van de kwaliteit, bedriegen zichzelf. De prijs is veel meer een maatstaf voor het gehalte aan vluchtige vetzuren. De boterkeuringen zijn gebleven.

Kort na de debacle, veroorzaakt door de Graafsch. Bank, deed zich voor den Bond een gelegenheid voor om zich van de botermijn te ontdoen. Het bleek n.l. dat bij den F. N. Z. plannen bestonden om zich met den handel te gaan bezig houden. Principieel gevoelde onze Bond daar niet veel voor. Men had zelf tot twee keer toe ondervonden, hoe ongewenscht het is, indien aan een organisatie, aan welke de behartiging van de algemeene belangen van den zuivelboer is opgedragen, een afdeling met groot financieel risico is verbonden. Men wenschte dus ook den F. N. Z. daar niet aan blootgesteld te zien. De gedachten gingen aanvankelijk in de richting van een afzonderlijke organisatie voor den afzet van het product, zoo mogelijk werkend over het geheele land, doch los van den F. N. Z.

Bij nadere overweging bleek men evenwel tot de conclusie te komen, dat een provinciale vereeniging meer gewenscht zou zijn en kwamen er plannen tot oprichting van een provinciale verkoopvereeniging in bespreking, en werden daarvoor Statuten ontworpen.

De tijd bleek daar evenwel nog niet rijp voor te zijn, en aangezien als gevolg van de Statutenwijziging, welke op voorstel van den heer Huender, Eibergen, plaats had gehad, de Bond geen afdelingen meer mocht hebben, waaraan risico was verbonden, werd, nadat was gebleken dat de F. N. Z. zijn plannen beslist wenschte door te zetten, de mijn aan den F. N. Z. overgedragen. De heer Huender volgde na deze reorganisatie van den Bond den heer Koning als Voorzitter op.

Voordat de onderhandelingen met den F. N. Z. waren begonnen, waren ook bij een 10-tal fabrieken plannen gerezen, om de mijn over te nemen en voor gezamenlijke rekening te exploiteeren. Door verschillende omstandigheden kreeg de F. N. Z., en niet deze combinatie de mijn van den Bond. Uit deze combinatie is voortgekomen de Eerste Coöperatieve Boterverkoopvereeniging, de E. C. B.

De overdracht van de mijn aan den F. N. Z., had tot gevolg, dat de Secretaris-Penningmeester, tevens mijn-administrateur, werd ontlast van alle werkzaamheden die op de mijn betrekking hadden. Er kon nu gevolg worden gegeven aan de verzoeken die reeds verschillende keeren tot het Bestuur van den Bond waren gericht, en die ook reeds in 1904 in den toenmaligen Voorzitter, den heer Koning, steeds een warm verdediger hadden gevonden, om de fabrieksboekhouding van Bondswege door een deskundige te doen controleren.

De Bond bleek hier wel een zeer belangrijk terrein te hebben betreden. De afdeling Contrôle heeft zich eerst vrij snel, later meer geleidelijk ontwikkeld en op het oogenblik is de toestand zoo, dat onze beide controleurs iedere drie maanden de administratie van 88 fabrieken hebben na te gaan, waarmede zij, met de lessen die zij nog hebben te geven, volledig belast zijn.

Een ander punt, dat later een belangrijk werkerterrein voor den Bond zou openen, werd in 1907 door een van de aangesloten fabrieken ter sprake gebracht. Het betrof de aanstelling van iemand die les zou kunnen geven aan het personeel en voorlichting zou kunnen geven bij de kwaliteitsverbetering. Daarover is heel wat te doen geweest. Gebrek aan financiën was een van de redenen, waardoor hier geen oplossing in de gewenschte richting kon worden verkregen, en een verkeerd begrip bij sommigen van de taak van den aan te stellen functionaris werkte er ook niet toe mee, dat de behandeling van dit punt vlot van stapel liep.

In 1909 werd besloten om het geven van cursussen voor het personeel op te dragen aan den Secretaris, wiens taak daarmee belangrijk werd verzwaaard.

Eerst in 1914 kon de Bond, daartoe in staat gesteld door een subsidie van den F. N. Z., een Leeraar-Technicus aanstellen. De F. N. Z. was tot het geven van een geldelijke bijdrage in de gelegenheid doordat zijne zakelijke afdelingen een gunstig resultaat afwierpen, en heeft hiermee den Bond door de eerste moeilijke jaren heen geholpen. De Leeraar-Technicus nam toen dus het onderwijs aan de botermakers, kaasmakers en centrifugisten van den Secretaris-Penningmeester over, hetgeen wel zeer noodig was, doordat de contróle steeds meer tijd ging vragen.

Sedert 1914 heeft de Leeraar-Technicus meerdere honderden leden van het personeel van de fabrieken onder zijn gehoor gehad en heeft hij getracht hun de beginselen van de zuivelwetenschap bij te brengen. Dat de vakkundige opleiding van het personeel, nu het zuivelbedrijf sinds lang boven de empirische werkwijzen van vroeger is uitgegroeid, en steeds wetenschappelijker gedreven wordt, voor de fabrieken een zaak van het grootste belang is, behoef ik hier zeker niet verder aan te toonen.

En wat het tweede gedeelte van de taak van den Leeraar-Technicus betreft, nl, het verleenen van technische hulp, er zijn maar heel weinig fabrieken die zoo nu en dan niet eens zijn hulp zijn komen inroepen hetzij voor verbetering van de kwaliteit of het opsporen van de oorzaak van gebreken, dan wel bij het aanbrengen van wijzigingen in het bedrijf of andere punten, die op zuiveltechnisch terrein liggen.

In de periode 1909-1914, waarin grootendeels onder leiding van den heer van Vleuten werd gewerkt, breidden de werkzaamheden zich vooral in de diepte uit.

De verhouding tot den F. N. Z. was ook reeds voor deze periode belangrijk verbeterd, hetgeen er op wijst, dat de Bond in de rij van zijn collega's beter kon meekomen. De heer Posthuma kon dan ook, bij zijn afscheid als Secretaris van den F. N. Z. in 1909, verklaren, dat hij in de 11 jaren die hij toen in dienst van de zuivelcoöperatie had doorgebracht, veel lief en leed had ondervonden, maar van onzen Bond niet veel leed, een verklaring die dengene tot wien ze was gericht, zeker evenveel genoeg heeft gedaan, als degene, die ze kon uitspreken.

Was de Secretaris-Controleur-Penningmeester in 1914 bevrijd van zijn leeraars-ambt, althans voor zoover dat op zuiveltechnisch terrein lag - een paar jaar later bleek de tijd gekomen te zijn om de gecompliceerde functie nogmaals te splitsen en is voor het Secretariaat een afzonderlijk ambtenaar aangesteld. Nauwelijks drie jaar hierna bleken de contrólwerkzaamheden van zoodanigen omvang te zijn geworden, dat er nog een controleur moest worden aangesteld. Het aantal fabrieken dat zich onder contróle stelde is ook daarna nog belangrijk toegenomen, en op 't oogenblik hebben onze controleurs, zooals al is medegedeeld, met de contróle van 88 fabrieken de handen vol.

Een periode die ik afzonderlijk moet noemen, maar waarover ik toch weinig zal zeggen, is de oorlogsperiode. Al spoedig lag het eigenlijke Bondswerk vrijwel stop en vroegen de regeeringsmaatregelen onze volle aandacht. Voor zoover in zijn vermogen lag heeft ook onze Bond bij de voedselvoorziening van ons land zijn medewerking verleend, maar het ging ons wel eens moeilijk af! De zandstreken, en dan nog speciaal de zandstreken waar de verhouding tusschen zomer- en wintermelk ongunstig is, hebben in dien tijd zonder twijfel in de moeilijkste positie verkeerd, en de meeste klachten over te lage prijzen, over moeilijkheden als gevolg van het onttrekken van ondermelk aan het bedrijf en nog vele andere, die Zijne Excellentie den Minister van Landbouw in die tijden bereikten, waren zeker niet in de laatste plaats van ons afkomstig.

Het mag ons nu tot voldoening stemmen, dat wij dien tijd zijn doorgekomen, zonder dat zij op onze organisatie als zoodanig blijvende sporen heeft achtergelaten. Deze periode, waarin de heeren Huender en Zwart onze Voorzitters waren, was zeker niet gemakkelijk. Het aantal aangesloten fabrieken steeg in deze periode tot 106, een aantal dat nadien nog niet weer bereikt is. Dat was onze O. W.¹, een gevolg van de boter-toeslagen. Zij is, als zooveel O. W., niet van blijvenden aard gebleken te zijn.

Twee punten die, naast de voortdurend aan de orde zijnde crisismaatregelen, er nog in slaagden de algemeene aandacht tot zich te trekken, waren het vraagstuk van den georganiseerden verkoop en het pensionneeringsvraagstuk. Het eerste heeft, zooals U al zijn gebleken, den Bond vanaf de oprichting vrijwel nooit los gelaten.

Toen in 1916 wederom besprekingen werden gevoerd over de oprichting van een provinciale Zuivel-Exportvereniging, bleek de directe afhandeling van die plannen niet mogelijk te zijn, doordat de F. N. Z. een reorganisatie van de afdeling R. V.² in voorbereiding had genomen, waarbij getracht zou worden, bezwaren die velen tegen de R. V. in haar toenmaligen vorm hadden, weg te nemen. De voorgestelde reorganisatie kon evenwel niet de instemming van de meerderheid onzer leden verwerven, en nadat de algemeene vergadering zich duidelijk had uitgesproken dat het niet den F. N. Z., maar wel den Bond als oprichter van de nieuwe organisatie wenschte te zien optreden, stond niets de verdere afhandeling van deze kwestie meer in den weg. Op 1 Augustus 1917 werd onder leiding van den Voorzitter van den Bond de oprichtingsvergadering gehouden van de Coöp. Zuivel-Exportvereniging Gelderland-Overijssel en hiermede was tevens een einde gekomen aan de daadwerkelijke bemoeiing van den Bond met den afzet van het product en de organisatie daarvan.

Het pensioen-vraagstuk loopt eveneens door de geheele geschiedenis van den Bond heen. Reeds in 1899 behandelde de Zuivelconsulent, de heer H. B. Hylkema, in een algemeene vergadering de pensionneering van het personeel.

De moeilijkheid van dit vraagstuk voor provinciën als Gelderland en Overijssel, waar de ondernemers zelve kleine menschen zijn, kon toch niet doen verwachten, dat reeds direct een belangrijk resultaat zou worden verkregen. Later is dit onderwerp dan ook nog talrijke keeren ter sprake gekomen, zonder dat het evenwel veel verder kwam.

In 1916 ten slotte kwam uit de algemeene vergadering een zeer dringende motie voort, welke de pensionneering opnieuw in het middelpunt van de besprekingen plaatste. De daarna ingestelde

¹ O. W. = ?

² R. V. = Rechtstreekse Verkoop.

commissie kwam met een rapport waarin wel een zeer radicale oplossing werd voorgesteld. Al het personeel der Bondsfabrieken zou in een onderlinge verzekering worden opgenomen, en de contributie zou met de premie worden verhoogd. Na meerdere bespreking verwierp de algemeene vergadering dit voorstel, als te diep ingrijpend in de eigen huishouding van de fabrieken.

Toch hebben de toen gevoerde besprekingen wel haar nut gehad: de weg die daarna is gevolgd: het propageeren van aansluiting bij het C. V. F.³, blijkt meer en meer tot het doel te zullen leiden. Uitbreiding van de werkzaamheden, in dien zin, dat nieuwe arbeidsterreinen werden betreden, is na 1919 niet meer voorgekomen. Binnen de bestaande grenzen vond de bond dan ook genoeg werk en onder leiding eerst van den heer Obbink als Voorzitter en daarna onder den heer v. d. Hengel is getracht de bestaande afdeelingen zoo goed mogelijk aan haar doel te doen beantwoorden.

Secretariaat, Contróle, Onderwijs en Technische hulp, dat zijn de afdeelingen die dagelijks ter beschikking staan van de fabrieken, of regelmatig voor haar werkzaam zijn. Daarnaast en daaromheen groepeerde zich het werk van de verschillende commissies: de commissie voor coöperatie, de bouwen werktuigen-commissie en de commissie voor de kwaliteitsverbetering, welke laatste ook de boterkeuringen regelt.

Tal van vraagstukken werden bovendien in den loop van de jaren behandeld door speciaal daarvoor ingestelde commissies en vele daarvan hebben belangrijk werk geleverd. Ik hoop mijne heeren, dat ik U in dit overzicht iets heb kunnen laten zien van de wijze waarop de Bond tot zijnen tegenwoordigen vorm is uitgegroeid door kracht, uit zijn leden voortkomende.

De organisatie van den boer, eerst in de coöperatieve fabrieken, en daarna in Bond en F. N. Z., heeft hem belangrijke diensten kunnen bewijzen bij zijn streven naar betere bestaansvoorwaarden, maar daarnaast heeft ook zeer zeker de ideëele zijde van de coöperatie medegewerkt tot verruiming van zijn blik en zijn levensopvattingen in gunstigen zin beïnvloed.

De wensch, maar ook het vertrouwen uit te spreken, dat ook in de toekomst de organisatie den werker op het land in deze opzichten tot steun zal kunnen zijn, is hier zeker niet misplaatst.

³ C. V. F. = Coöperatieve Verzekering Fonds ?

Het 30-jarig jubileum van den G. O. Z.

Zoo zijn wij dan thans naar de stad van den wijnhuistoren geweest om feest te vieren. Het 25-jarig bestaan van den Geldersch-Overijsselschen Bond van Coöp. Zuivelfabrieken was niet gevierd, omdat de tijdsomstandigheden hiertoe toen niet meewerkten en een zware ziekte den secretaris tijdelijk buiten dienst gesteld had. Deze is thans weer volkomen hersteld en op volle kracht van zijn werk, zoodat er ook, gezien den bloeienden toestand waarin de bond verkeert, alle aanleiding was het 30-jarig bestaan feestelijk te vieren.

Deelnemers op weg naar de feestvergadering.

De G. O. Z. mocht zich op dien feestdag in groote belangstelling verheugen. Vele afgevaardigden van aangesloten fabrieken, waaronder verschillenden met hunne vrouwen, waren ter vergadering gekomen. Tevens waren vele gasten, vertegenwoordigende de regeering, zusterorganisaties, de stad Zutphen en Rijksinstellingen, die met den Zuivelbond te maken hebben, vertegenwoordigd, zoodat de groote schouwburgzaal voor een groot gedeelte gevuld was.

De Voorzitter, de heer Roeterdink, heette op de hem eigen wijze de gasten welkom en wees daarbij op enkele kenmerkende feiten, die zich voordeden toen de fabriekmatige zuivelbereiding in Gelderland en Overijssel haar intrede deed. De heer Roeterdink kon uit ondervinding spreken omdat hij in dien tijd pas boer werd en hij ook zelf de boter voor 30 en 40 cent het pond had verkocht en zich goed herinnert hoe de boer in dien tijd feitelijk gedwongen was veevoer en kruidenierswaren terug te koopen, wilde hij zijn boter behoorlijk slijten.

De Secretaris, de heer Jonkman, gaf een historisch overzicht van het leven van den bond, dat wij eerder in dit blad overnamen.

De vele toespraken en gelukwensen, welke op 11 Mei tot het bestuur van den G. O. Z. gericht zijn, zullen wij stilzwijgend voorbijgaan; deze zullen elders wel geboekstaafd zijn.

Wij hebben ons met meer dan gewone belangstelling verdiept in het keurige, pas verschenen jaarverslag van den G. O. Z. Op blz. 67 van dit boekje trok vooral onze aandacht het statistiekje van aangesloten fabrieken, verwerkte K.G. melk in totaal en verwerkte K.G. melk, gemiddeld per aangesloten fabriek, gedurende het bestaan van den bond. In deze cijfers vindt men een groot gedeelte van de geschiedenis van den bond en die geschiedenis mag er zijn, want het is een bijna voortdurende vooruitgang welke hieruit spreekt.

In 1896 telde de vereeniging 16 leden, die tezamen 17.250.000 K.G. melk verwerkten, dus gemiddeld 1.078.000 K.G. per fabriek. In 1925 bedroegen deze cijfers resp. 97 (thans 100), 518.316.000 en 5.206.000. De totale hoeveelheid verwerkte melk is dus 30-maal, het aantal fabrieken 6-maal en de gemiddelde hoeveelheid melk per fabriek 5-maal grooter geworden. Met deze hoeveelheid melk is de G. O. Z. thans de grootste der bij den F. N. Z. aangesloten bonden, daar de Friesche Bond, die totnogtoe altijd bovenaan stond, de 500.000.000 K.G. nog niet gehaald heeft.

De vooruitgang in de melkproductie en de uitbreiding der coöperatieve verwerking is in Gelderland en Overijssel dan ook wel verbazend groot. Deze provincies leenen zich hiertoe ook bij uitnemendheid, daar men bijna allerwege gemengd bedrijf aantreft, waarvan in tijden als deze allicht het groenland zal worden uitgebreid ten koste van het bouwland. Daarbij komen de ontginningen en de verhoogde opbrengst door het gebruik van kunstmest en krachtvoeder. Terwijl uitbreiding van het aantal coöperatieve fabrieken en leveranciers aan deze fabrieken in de achter ons liggende jaren mogelijk was doordat er nogal wat boeren zelf hun melk op de boerderij verwerkten of aan particuliere fabrieken leverden die langzamerhand haar debiet zagen inkrimpen.

Is er dus om deze reden alleszins aanleiding om zeer tevreden te zijn over den gang van zaken in dezen bond, in een ander gedeelte van het jaarverslag hebben ons juist in verband met dezen groei enkele mededeelingen getroffen, waaruit blijkt, dat er niettemin ook aan de goede toepassing der coöperatieve beginselen moet worden gedacht.

Wij lezen n.l. onder het hoofd „coöperatie" het volgende:

„Een model-contract voor de levering door losse leveranciers werd opgesteld. Dit is natuurlijk niet meer dan een hulpmiddel om de nadeelen van het losse leveranciersstelsel tot de kleinste proportie terug te brengen."

„Van coöperatief standpunt gezien, maar ook om practische redenen is het losse leveranciersstelsel ongewenscht. De bezwaren daaraan verbonden doen zich gelukkig niet altijd gevoelen, maar ze zijn grooter dan men meestal wel denkt en de practijk levert daarvan de bewijzen. De fabrieken van onzen bond hebben 6000 losse leveranciers en dit aantal neemt eerder toe dan af. Het is veel te veel en iedere fabriek, die het losse leveranciersstelsel heeft aanvaard, beschouwe dit niet alleen als een noodzakelijk kwaad. maar overwege ook om aan de verdere uitbreiding paal en perk te stellen en het zoo mogelijk geheel af te schaffen. De eerste schrede is gemakkelijk gezet en de weg is zeer verlokkelijk -meer melk, minder onkosten, dus meer melkgeld, ergo voordeel ook voor de leden, is meestal de redeneering - maar terugkeer zal zeer moeilijk blijken."

Het is eigenlijk jammer, dat dit na 30 jaar moet worden geconstateerd. We zien hieruit dat een sterke groei ook gevaren medebrengt, en het verheugt ons, dat men ze in den G. O. Z. goed beseft en onder oogen ziet. Dat is de juiste manier om aan het gevaar te ontkomen. Er ligt op dit terrein veel werk te doen, want niet alleen in den G. O. Z., ook in andere deelen des lands bestaat er onder de boeren een neiging om wel gaarne aan de coöperatieve zuivelfabrieken te willen leveren, maar de lasten van het lidmaatschap neemt men liever niet op zich.

Dat is een zeer gevaarlijke toestand voor onze coöperatieve beweging en degenen, die zoo handelen, mogen bedenken, dat zij nimmer in de gelegenheid zouden zijn geweest, zich bij een coöperatieve fabriek aan te sluiten, indien hun voorgangers er ook zoo over hadden gedacht.

Wat de fabrieken zelve betreft, deze moeten het - uit zelfbehoud - aandurven, desnoods een hoeveelheid melk op te offeren om de vereeniging gezond te houden.